

K RECEPCI STARÝCH PAMĚTÍ KUTNOHORSKÝCH JANA KOŘÍNEKA V 19. STOLETÍ¹

ŠTĚPÁN ŠIMEK

ON THE RECEPTION OF JAN KOŘÍNEK'S *STARÉ PAMĚTI KUTNOHORSKÉ* IN THE 19th CENTURY

The article presents the results of the research focused on the intertextual relations between *Staré paměti kutnohorské* by Jan Kořínek (the first edition in 1675) and writings of three 19th century Czech authors: Jan Erazim Vocel's poem *Horníci* (the first edition in 1848 and the latest edition, reworked in 1863), Jan Neruda's short story *Figurky* (the first edition in 1877) and short stories (published in 1892 and 1896) written by Kliment Čermák, a now almost unknown author of educational writings for youth.

Key words: Czech literature, intertextuality, Jan Kořínek, Jan Erazim Vocel, Jan Neruda, Kliment Čermák

Klíčová slova: česká literatura, intertextualita, Jan Kořínek, Jan Erazim Vocel, Jan Neruda, Kliment Čermák

Když v roce 2000 vyšly péčí editorů Radka Lungy a Alexandra Sticha Kořínkovy *Staré paměti kutnohorské* (dále jen *Paměti*), byly jistě ne neprávem označeny za „jeden z nejvýznamnějších edičních počínů 90. let“ (viz Borovský, 2001: 23). Ve svém obsáhlém komentáři tematizují vydavatelé i recepci památky v 19. století. Stopy Kořínkových *Pamětí* nebo jejich prokazatelný vliv jsou spatřovány ve Vavákových pamětech, Tylových dramatech – především *Rozíně Ruthardové* –, Vocelově *Labyrintu slávy* nebo – v oblasti lingvistické – v Jungmannově slovníku. Ve druhé polovině 19. století zájem o Koříneka podle editorů upadá, ačkoli „literární odborníci na něho [Koříneka] nezapomněli nikdy“ (Stich – Lunga, 2000: 491). Dokladem tohoto tvrzení je otištění tří Kořínkových básní ve druhém vydání *Anthologie literatury české* od Josefa Jirečka (1881: 416–417).

Ve svém příspěvku bychom rádi na komentář Stichovy a Lungovy edice volně navázali, a to poukazem na další – čtyři prokazatelné a jeden hypotetický – doklady skutečnosti, že Kořínek z horizontu české spisovatelské obce nikdy zcela nezmizel.

Ukážeme to na příkladu tří autorů předminulého století. Dva z nich lze z hlediska dnešního literárněhistorického hodnocení označit za autory „velké“ či etablované, význam autora třetího je dnes spatřován v jiných oborech než v literatuře; oprávněnost zmínky o jeho vztahu ke Kořínkovi však podporuje nejen to, jak se tvůrčím způsobem zmocnil tématu Koříneka a jeho *Paměti*, ale i to, že jej jako autora ne zcela nevýznamného

¹ Text vznikl v rámci projektu specifického vysokoškolského výzkumu UK 2013 č. 267 102.

hodnotí *Lexikon české literatury*, který mu ve svém prvním svazku věnuje samostatné heslo (2000: 441–443; dále jen LČL). Zmíněnými třemi autory jsou: Jan Erazim Vocel, Jan Neruda a Kliment Čermák.

Jan Erazim Vocel

Jméno kutnohorského rodáka Jana Erazima Vocela zmiňuje v souvislosti s Kořínkovým dílem už komentář k edici z roku 2000. Hovoří však pouze o Vocelově *Labyrintu slávy*, kde se „ve stopách Kořínkovy předmluvy k *Starým pamětím*“ poslední husita a krvavý mstitel Lipan Jan Kutenský proměňuje „v nositele světla duchovního pokroku, vynálezce knihtisku Jana Gutenberga“ (Stich – Lunga: 489).

Vocel se však ke Kořínkovi přihlásil ještě přinejmenším jednou, a to velmi intenzivně, což dokládá explicitnost či přímo škála tohoto přihlášení: intertextový vztah Kořínek – Vocel je totiž realizován tematicky, motivicky, lexikálně a – troufněme si říci – i metajazykově.

Dílem, jež zde zmiňujeme, je báseň *Horníci*, jedno z básnických čísel z Vocelova cyklu *Přemyslovci* (1839: 148–152; 2., přeprac. vyd. 1863).

Tématem této epické básně je událost z roku 1304, kdy Kutnohořané zvítězili nad vojáky Albrechta Habsburského, obléhajícími Horu. Horníci údajně vylili jedovaté důlní kaly do potoka Páchu (dnes Vrchlice), čímž otrávil část nepřátelského vojska, ležícího u sedleckého kláštera, a donutili je tak k ústupu. Tento legendární příběh je v *Pamětech* zpracován v sedmém handštátu (1675: 96–99). Kořínek jej přejímá, a explicitně na to upozorňuje, z Hájkovy *Kroniky české*.

Vocela s Kořínkem nespojuje pouze společné téma (byť u Vocela pojaté jako alegorie zápasu českého živlu proti německému). Velmi četně, a proto nápadně Vocel využívá hornické názvosloví, a to jak v pásmu vypravěče (resp. lyrického mluvčího), tak v pásmu postav, v přímých řečech; do veršů jsou tak zapojeny výrazy: *na den, trejby, kahance, temnice, roštýř, rumíř, frysl, pemlice* a další. Všechny tyto výrazy jsou zároveň formou poznámek pod čarou (v prvním vydání z r. 1839) vysvětleny. Srovnáme-li formulace výkladu „horničných“ slov u Kořínka a Vocela, dospíváme k závěru, že Vocel převzal výklady Kořínkovy, a to téměř zcela bez jakýchkoli jazykových úprav; pochopitelně kromě pravopisných. (Jen Kořínkův *žumpejz*² se objevuje v podobě *žumpejř* a slova *fort*, *žebřík*⁴ a *výheň* nejsou exkluzivně kořínkovská.)

Tím však není důkaz intertextového vztahu Kořínek – Vocel vyčerpán. Závažná je poznámka č. 16, kde Vocel komentuje použití hydronyma Vrchlice (soudobého, takže jeho užití je v rozporu se snahou o autentifikaci textu pomocí historických hornických slov): „Vrchlice, potok dle Hory Kutné běžjcy, tak nazwaný Pách. Wiz „Kořjnka Staré paměti kutnohorské.“ (Vocel, 1839: 150)

Přislíbili jsme výše poukaz na motivickou realizaci intertextového vztahu. Zde můžeme upozornit na pojmenování Jana z Vartemberka jako *pána ze Stráže* (v 16. a 68. verši; Vocel, 1839: 149, 151). Inspiraci a motivaci k pojmenování musíme nutně prisuzovat i tomu, že je (v souvislosti s touž dějinnou událostí) uváděno už v *Kronice tak řečené-*

² V této podobě v Jungmannově slovníku z „Wn“, tj. z Velešlavínova *Nomeclatoru quadrilinguis*.

ho *Dalimila*; citát z ní ostatně Vocel uvádí ve *Vysvětleních historických* (1839: 190), tj. v komentářích připojených za poslední básní sbírky a poučujících o zpracovaných historických reáliích (1839: 163–191). Troufáme si však položit otázku, zda motivaci nehledat opět i u Kořínka, a to zvl. ve dvanácté kapitole, totiž *Handštánu dvanáctém, z dolu Stráž vyšturcovaném*, pojednávajícím *O stráži starých Horníků nad horami* (Kořínek, 1675: 172). Pokud by byla naše interpretace relevantní, mohli bychom tvrdit, že Vocel využil v intencích Kořínkových v rámci literárního díla funkčně nejen hornický slang, ale dotkl se i obrazné stránky *Paměti*.

Po výčtu textových faktů, které Kořínka a Vocela spojují, nezamlčme ani to, co je naopak rozděluje. Je to uvedení postav Jana z Vartemberka a Jindřicha z Lipé. Kořínkovy *Paměti* o Janovi z Vartemberka nehovoří vůbec a jméno Jindřicha z Lipé je uvedeno až v souvislosti s událostí pozdější, kdy roku 1310 při obléhání Hory vojsky Jana Lucemburského „z kuše velmi škodně, ač ne smrtelně byl postřelen“ (Kořínek, 1675: 99).

Důvodem patrně bude fakt, že přímou Vocelovou inspirací nebyl jen text Kořínkův, ale především – jak se opět dozvídáme ve *Vysvětleních historických* (Vocel, 1839: 191) – pojednání o příslušné události v třetím dílu Pelcloy *Nové kroniky české* (1796: 231).

Zajímavý příspěvek k tématu recepce Kořínka v 19. století představuje výsledek srovnání prvního a druhého vydání Vocelových *Přemyslovců*. Pro druhé vydání Vocel básně výrazně přepracoval, nejzávažnější úpravou je vypuštění celé 10. sloky vydání původního. Z mnoha zásahů a úprav se zaměříme jen na ty, jež se dotýkají Kořínkova lexika.

V samotném textu básně zůstalo hornické názvosloví téměř beze změn: došlo k vypuštění slova *žumpejř* v 7. verši (vlivem přeformulování celého dvojverší), ve 25. verši byl nahrazen výraz *kovkop* výrazem *havíř*, v 51. verši bylo nahrazeno jméno dolu *Vlk* jménem *Turkaňk* a v 64. verši byl nahrazen *žumpejř* *kladivem*.

Daleko výraznější změny byly provedeny v textech poznámek a komentářů (vše Vocel, 1863: 268–269; především byly všechny poznámky pod čarou původního vydání přesunuty do „poznámenání“, umístěného za poslední básní cyklu). Původních osmnáct vysvětlujících poznámek prvního vydání bylo zredukováno na deset, bez výkladu tak zůstaly výrazy *na den*, *trejb*, *kahanec*, *temnice*, *fejsl*, *halda*, *výheň* a *šorfovati*. Naopak přibyl encyklopedický výklad o Vlašském dvoře. Některé poznámky byly drobně obměněny, např. ve výkladu slova *kamp*, *visutá skála* bylo přidáno *jako klín*, ve výkladu slova *couk*, *pramen stříbra* bylo *též i šachta*, *z nížto se stříbro dobývá* nahrazeno *za aneb jiných rud zemí protažený*. S přidáním slova *hutník* byl doplněn i jeho výklad *hutníci, jenž při hutech dělají*; nejen tento nový (!) výklad, ale uvedené formulační úpravy jsou opět doslova převzaty z Kořínka, což ve druhém vydání dokazuje explicitní odkaz na Kořínkovy *Paměti*: „Méně známé hornické názvy, v básni ‚Horníci‘ se vyskytující, Jana Kořínka ‚Staré paměti Kutnohorské‘ takto vysvětlují.“ (Vocel, 1863: 63)

Doplňme, že z hlediska lexikálního vývoje je zajímavý fakt, že ostatní hornická slova (tj. ta, jejichž výklad byl vypuštěn) byla již považována za „známější“. Hledáme-li důvod oprávněnosti tohoto hodnocení, můžeme napřít pozornost k roku 1839: první vydání *Přemyslovců* předcházelo vydání posledního dílu Jungmannova slovníku. V roce druhého vydání, tj. po 24 letech, už mohli čtenáři hledat poučení o některých hornických slovech

právě u Jungmanna. Jen na okraj poznamenejme, že všechna slova, jejichž výklad byl ve druhém vydání Vocelovy sbírky vynechán, u Jungmanna opravdu nalézáme.³

Jan Neruda

Jméno Jana Nerudy a jeho vztah ke Kořínkovi zmíníme jen velice stručně: zaprvé se přes veškerou naši snahu stále jedná jen o hypotézu, za druhé se můžeme odvolat na již publikovanou stať o této problematice (Šimek, 2011).

Uvedme krátkou pasáž z Nerudových *Povídek malostranských*, konkrétně z *Figurek* (2012: 364–365):

Ježíši, to je rozkoš! – Tyun tyun tyun tyun, spe tyu ckva – slavík! –

Jak sladký to zpěv! Jaké divoucí hrdélko! – Božská Filomelo, tisíce poetů oslavovaná! Pěvče jara, pěvče lásky, pěvče rozkoše!

Tyo tyo tyo tyo tyo tyo tyx –

Kutyo kutyo kutyo kutyo –

Tyranové lidé, že takové ptáče zbavují svobody! Jen když je úplně volné, plyne volně také jeho píseň. Velebím zákony –

Cycycycycycycycycycí –

Kvrorror tyu ckva pipikvi –

jako med! – Velebím zákony, které jsou na ochranu opeřených pěvců.

Ckvo ckvo ckvo ckvo –

Tohleto je trochu pronikavé – jináč, démante!

Cak cak cak cak cak cak –

Eh kuš! Vždyť to jde mozem jako rozžhavený drát!

Cak cak cak cak... cak cak cak cak cak cak... cak cak –

Už jsem na podlaze. To bych se zbláznil – jsem beztoho ještě rozechvěn! Aha, když zavru dvěře druhého pokoje, nebude ho slyšet... Cak cak cak... Nic platno! Ten prokletý cvočkář musí být někde směrem dvora... Cak cak... Ručnici, ručnici! Kdybych měl ručnici, vystřelím oknem, a kdyby mělo celé sousedstvo z toho dostat psotník! Že se takový hmyz nevystřílí!

Cak cak cak cak cak cak... Ježíš Mana Josef! Můj mozek je jako podebraný! Ne, tohleto nevydržím. Kdybych věděl, kde sedí, nelenil bych, oblík bych se – cak cak... Už to mám!

³ Podle zkratk pramenů by se mohlo zdát, že zdrojem pro slovníkové zpracování nebyl jen Kořínek, doklady jsou totiž označeny i zkratkami „D“, tj. Dobrovský, a „Wn“/„W“ – Veleslavin. Přejímání Veleslavinova lexika přes Kořínka zmiňuje už Stichova a Lungova edice (2000: 490–491), avšak poměru Dobrovského k *Pamětem* jako zdroji poznání lexikální zásoby minulé doby dosud nebyla věnována pozornost.

Vytrhl jsem ze šatníku starý svrchník, roztrh podšívku, vyndal vatou a nacpal do uší, co se vešlo. Teď si štěkej!

Cak cak – zas nic platno! – Všechnu vatou ven! Na uši, na hlavu, a tlustý šálek kolem.

Pramálo platno, ten chlap metá své ohnivé cvočky skrz pevnostní zed! –

To bude děsná noc! –

Povšimněme si onomatopoeik vyjadřujících slavičí zpěv a porovnejme je se slavičími sonátami, které uvádí Kořínek ve čtvrtém handštátu (Kořínek, 2010: 79–80):

1. Zpe, tyu, zkva / 2. Kvoror, pipi, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, fio, tyo, tyo, tyo, tyx / 3. Kucyó, kucyó, kucyo, kucyo, kucyo, kucyo, kucyo / 4. Zy, zy, zy, zy, zy, zy, zy / 5. Kvoror, tyu, kskva, pipik / 6. Dyu, tyu, kskvo / 7. Kvoxy, zpe, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo / 8. Tyvú, tyvú, tyvú, tyvú, tyvu / 9. Tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo / 10. Zpe, zpe, zyzy, zkvo / 11. Zkvú, zyzy, kvore, tucyo / 12. Zpe, zpe, zpe, zpe, zpe, zpe / 13. Zpe, zpe, zpe, zpe, zpe / 14. Pipipi, kucyo, kvory, kvorytu / 15. Kvorororor, kucyo, kucyo / 16. Kucyo, zkvo, zkvo, zkvo, zkvo, zkvo, tya, tya, tya / 17. Kvoror, tyo, tyu, zkve / 18. Kvorý, kvorý, kvorý, zpe / 19. Zpe, zpe, zpe, pi, pi, pi, pi, pi, pi, pi, pi / 20. Zkva, zkva, tyo, tyu, zyzyzy.

Podobnost mezi Kořínkem a Nerudou je neoddiskutovatelná a vynikne o to více, když onomatopoeika obou autorů položíme vedle sebe; odhlédneme při tom od rozdílné funkce těchto onomatopoeik v textech – oslavné u Kořínka proti ironizující u Nerudy.

Neruda	Kořínek
<i>tyun</i>	<i>tyu, tyvú</i>
<i>spe</i>	<i>zpe</i>
<i>tyu</i>	<i>tyu</i>
<i>ckva</i>	<i>kskva, zkva</i>
<i>tyo</i>	<i>tyo</i>
<i>tyx</i>	<i>tyx</i>
<i>kutyo</i>	<i>kucyo, tucyo</i>
<i>cy</i>	<i>zy</i>
<i>kvorror</i>	<i>kvoror, kvore</i>
<i>pipikvi</i>	<i>pipipi</i>
<i>ckvo</i>	<i>zkvo</i>
<i>cak</i>	

Z tabulky jasně vysvítá, že jedině Nerudovo *cak* nemá v Kořínkových sonátách paralelu, čtyři slova jsou zcela identická, ostatní se liší vždy jediným grafémem.

Bohužel, studium nerudovské odborné literatury, ale například ani rešerše korespondence přímý vztah Kořínek – Neruda neprokázaly, a není tedy dosud vyjasněno, jak se

slavičí sonáty k Nerudovi dostaly: byla prostředníkem mezi oběma autory Nerudova matka, zbožná čtenářka starých knih, Nerudův učitel češtiny Jan Pravoslav Koubek, seznámil se s nimi Neruda přímo během svého učitelského působení (z dostupných literárněhistorických příruček) či díky stykům s Vratislavem Kazimírem a Aloisem Šemberovými? Určitou, ale opět jen k spekulacím vedoucí indicii nacházíme v třetím díle *Jakubcovy Literatury české devatenáctého století*: v Nerudově životopisu je zmínka, vízíci se k roku 1850, že v Nerudově knihovně nesměla chybět jediná publikace od Vocela (Jakubec et al., 1907: 295; vztah Kořínek – Vocel jsme již doložili výše).

Je nicméně nepochybné, že Nerudova poměru k barokní literatuře si nevšiml nikdo menší než F. X. Šalda, a to ve stati *Neruda poněkud nekonvenční*:

Nerudův barok. Nemíním tím barok jako dekoraci nebo stafáž jeho díla básnického. Rozumí se samo sebou, že mladý Neruda žil s otevřenými očima na Malé straně a na Hradčanech, které mají ráz města typicky barokního, a že vssál do sebe jejich ovzduší až do té chrámové zatuchlosti a hrobové plísně. Mám zde na mysli barok jako konstitutivní charakter jeho poesie, barok jako básnický styl. [...] Nic nás nesmí mást, že Neruda ústy vyznával odpor k jesuitům, k protireformaci, k baroku. To byla právě ústa; ale v samém kořeni jeho bytosti je něco zpřizněného s básnickou expresí barokní, něco, co jí přitakávalo, něco, co ji roubovalo na svůj verš. [...] Ale již dnes je mně jisto, že Nerudovi nebyla barokní poesie česká cizí, že z ní znal víc, než tušíme. Nejen že zná velmi podrobně hagiografii katolickou a její odrazy v literatuře, sám cituje církevní písně svatojánské, ano víc, cituje i verš z málo známé básně Bílovského o blahoslaveném Janovi Sarkandrovi ve feuilletoně „Národních listů“ 11. května 1890. [...] Proto soudím, že barok Nerudův souvisí s historickým básnickým barokem českým přímo a filiačně, že je v jakémsi smyslu jeho poslední výběžek nebo dozvuk v XIX. století. (1933–34: 332–336)

Jedinou jistotou, kterou zatím máme, je sám text *Figurek*. Ten nás vede k úvahám opírajícím se o srovnání grafémické podoby Nerudových onomatopoiik s Kořínkovými. I zde se však můžeme zatím jen domýšlet. Zaprvé je možné, že Neruda Kořínkův text bezprostředně znal a záměrně jej aktualizoval; za druhé že si jej pouze chybně zapamatoval. Pokud však neplatí ani jedna z uvedených možností, lze uvažovat o tom, zda se Kořínkovy sonáty nedostaly k Nerudovi něčím prostřednictvím, resp. prostřednictvím někoho, kdo je nedokázal či nemohl úplně správně přečíst. Variantní slova totiž vykazují v podstatě systémové grafémické změny: $c \times t$, $z \times c$, resp. $z \times s$. Jak původní vydání *Paměti* (1675), tak „novodobé“ Jozefa Františka Devotyho (1831) jsou sázena frakturou; frakturní tiskové c a t nejsou vždy přesně rozlišitelné a záměna c za Kořínkovo z by zase mohla ukazovat k německé výslovnosti tohoto grafému. Určitou indicií, že Neruda vycházel z textu slyšeného, by byla záměna z za s , kde slabika *zpe* pravopisně reflektuje znělostní asimilaci. Jak je patrné, problém vztahu Kořínek – Neruda je tedy stále otevřen.

Kliment Čermák

Přejdeme k poslednímu autorovi 19. století, jehož vztah ke Kořínkovi je, na rozdíl od Nerudy, nepochybný. Jedná se o dnes již polozapomenutého autora, jenž je v současnosti oceňován nikoli jako literát, ale jako archeolog a především zakladatel systematické muzeologie (kterýžto termín také poprvé použil). Jde o čáslavského rodáka Klimenta Čermáka.

V případě tohoto – dnes téměř neznámého – autora uveďme alespoň stručně jeho životopis. Čermák se narodil roku 1852 v Čáslavi a zemřel roku 1917 tamtéž. V Praze studoval učitelský ústav (1868–1871) a už v této době prohluboval své zájmy v oblasti geologie a paleontologie, a to za přispění prof. Antonína Friče. Zásadní vliv na něj ale mělo setkání se správcem archeologické sbírky Národního muzea Františkem Němcem, který jej hlouběji zasvětil do archeologické praxe. Po ukončení studií nastoupil jako učitel v Poličce, ale již za dva roky se přestěhoval zpět do Čáslavi, kde učil na místní reálce, pak měšťanské škole a nakonec od roku 1896 až do své smrti na dívčí obecné a měšťanské škole, zde byl posléze i ředitelem (srov. Sklenář, 2005: 112–114).

Z podrobné biografie, kterou poskytuje heslo Kliment Čermák v LČL, vyberme pro téma vztahu mezi dílem Kořínkovým a Čermákovým zvláště:

Od konce 80. let se vedle archeologie a muzeologie ve středu Č. zájmu ocitla i numismatika, jíž věnoval syntetický třísvazkový spis *Mince království českého za panování rodu Habsburského od r. 1526* [Čermák – Skrbek, 1891–1913]; dílu, na němž pracoval přes 20 let, předcházela menší práce *O českých penězích do r. 1526*. Jako čáslavský letopisec a kulturní historik sepsal řadu spisů zaměřených k historickým postavám, událostem a vlastivědným pamětihodnostem kraje a edičně připravil paměti několika kantorů z Čáslavi a okolí. (LČL, 2000: 441)

O práci spisovatelské se tamtéž dozvídáme:

Jako beletrista se Č. stal jedním z tvůrců české naučné povídky pro mládež v oboru starožitnictví, v němž se mu slučovaly poznatky archeologické, historické, numismatické, folkloristické, uměleckohistorické a částečně i geologické (např. o Barrandových nálezích). Osnova těchto povídek je prostá: při archeologickém průzkumu, stavbách železnic, opravách domů i náhodně dojde k nálezu, jehož popis, časové situování a zhodnocení se stává jádrem výkladu obsahujícího někdy i poučení, jak s nálezem zacházet, a apel na vlastenecké uvědomění čtenáře. S ucelenější dějovou historickou povídkou se mezi Č. pracemi můžeme setkat jen zřídka. (LČL, 2000: 441–442)

Sám Čermák pak zhodnotil svoji literární činnost ve vzpomínkovém článku, sepsaném u příležitosti svého životního jubilea, takto:

V Kutné Hoře vzpomenu jsem 100letou památku narození J. Er. Vocela. Nejvíce těšilo mě mluvit lidu a mládeži do duše, k čemuž směřuje i nad sto mých povídek. Naši zlatou mládež chystal jsem na zlaté udice – povídky o starožitnostech, a když mi psali z ciziny dálné, že teď porozuměli mým slovům: toť byla odměna nejlepší za námahy a práce. (Srov. Čermák, 1912: 111.)

Kde a jak se tedy v Čermákově literární tvorbě objevuje Kořínek a jeho *Paměti*?

Roku 1892 vyšel v Praze v rámci ediční řady *Pokladnice mládeže* jako její 39. svazek soubor Čermákových povídek *O starých knihách a krajích českých*. Hlavní funkcí knihy je přístupnou, narativní formou seznámit děti a mládež s českou historií a historickými památkami (srov. kapitoly *Jaké bývaly noviny*, *O starých mapách*, *O starých kronikách*, *O starodávných okrscích*, *O největší knize staročeské* apod.). Syžet několika povídek je jednotný a velmi jednoduchý: děti si hrají tu na dvorku, tu na zahradě a zaujme je, že si tatínek tu listuje starou knihou, tu je nakloněn nad starou mapou. Děti se zvědavě dotazují, co že to tatínek studuje, a ten jim ochotně vypráví o české historii; poněkud ahistoricky a neterminologicky můžeme říci, že některé povídky připomínají lucidář, v němž *dietyk tieží, a otec odpovídá*.

První zmínku o Kořínkovi nacházíme v kapitole věnované starým kronikám:

„Druhé město po Praze bývala Kutná Hora, jestli také ta může se pochlubiti mužem pamětlivým?“ ptal se Čáslav.

„Ovšem že, v Hoře žil rytíř Mikuláš Dačický z Heslova, který sebral zapsané paměti svých předků a napsal, co se stalo v době jeho, prostě a vtipně. Potom v druhé polovině 17. století žil tam vlastimilovný kněz z řádu Ježíšova, jmenoval se Jan Kořínek, a ten sepsal knížku utěšenou ‚Staré paměti Kutnohorské‘, které srovnal ve způsobu drahých rudných kamenů a ze starých listin vypsál, kdy hory čili doly Kutenské začaly, jak prospívaly, a potom vylíčil jich úpadek.“

„Takovou knížku rád bych četl,“ přál si Čáslav.

„Však je dosti vzácná. Budete-li hodné, tedy vám z ní něco přečtu. Dnes již slyšeli jste o kronikách a kronikářích dost. Jděte si pohrát.“ (Čermák, 1892: 29–30)

Doplňme, že vysoce kladné hodnocení – explikované jak hodnotícími adjektivy, tak psychologicky: děti budou odměněny četbou Kořínka, budou-li hodné – je podtrženo kontextem celé kapitoly, totiž výčtem kronik a kronikářů, které postava otce dětem představuje jako významné: Kosmas, Dalimil, Karel IV. a jeho vlastní životopis, Hájek, Paprocký, Beckovský, Bartoš písař, měšťan Zatočil a Dačický. Že je mezi nimi vřazen i Kořínek, podtrhuje Čermákovu axiologické stanovisko.

Podruhé se s kořínkovským motivem i s Kořínkem explicitně setkáváme v další z povídek cyklu nazvané *Dobrá výměna*. Za sběratelem starožitností panem Robinem přichází pan farář Typlt, aby mu věnoval pro muzejní fond spolku *Věla čáslavská* starou bibli, již dostal výměnou za novou od jakéhosi sedláka. Učený pan Robin hned pozná, že se jedná o inkunábuli *Pražské bible* z roku 1488 a panu faráři o ní předčítá pasáž z Jungmannovy *Historie literatury české*. Do toho příběhovou děti a živě se zajímají nejen o starobylou knihu, ale také o dějiny knihtisku. Jeden z příchozích hochů na otázku po počátku knihtisku reaguje:

„Četl jsem, důstojný pane, že prý onen Jan Gutenberg byl rodič z Kutné Hory, aspoň tak zde ve svých ‚Starých pamětech Kutnohorských‘ vypravuje náš rodič Jan Kořínek.“

„A možná měl pravdu,“ dopustil pan farář. (Čermák, 1892: 54)

Initiativy se pak chopí pan Robin a vyličí všem dějiny knihtisku ve světě i v Čechách v souladu s historickými skutečnostmi.

Potřetí se s Kořínkem v Čermákově díle setkáváme v 53. svazku téže ediční řady, v povídkovém souboru *Z poutí po vlasti* z roku 1896. V povídce *Na Vlašském dvoře v Kutné Hoře* se setkáváme s Kořínkem dokonce jako s literární postavou; dodejme, že se v kontextu Čermákova literárního díla jedná o jednu z oněch „ucelenějších dějových historických povídek“, s nimiž „se mezi Č. pracemi můžeme setkat jen zřídka“, jak jsme již citovali LČL (2000: 442).

Děj povídky je opět jednoduchý, podřízený naučné funkci textu: Roku 1679 přijeli Jana Kořínka navštívit z Časlavi jeho dva synovci. Při procházce Horou jsou hoši zaujati budovou Vlašského dvora, a tak jim strýček nabízí jeho prohlídku – vrátný Krištof je totiž Kořínkův známý a rád je tam pustí, „ačkoli každému toto není dovoleno“ (Čermák, 1896: 76). Kořínek nejprve chlapcům ukazuje věník s ledňáčkem, symbol Václava IV., připomíná jména florentinských minciřů, kteří byli povoláni do Hory Václavem II., upomíná, že právě zde byl vyhlášen kutnohorský dekret. Ukazuje siň, kde byl zvolen českým králem Vladislav Jagellonský; jeden ze synovců podotýká, že „ten si na Vlašském dvoře liboval a jmenoval Horu svojí kuchyní“ (1896: 77). Procházejí kolem kaple s archou s obrazy sv. Zikmunda a Václava, darovanou Harštofrem z Malešic. Nakonec vcházejí do síně, kde „účty se skládají a horníkům přednášejí úředníci nařízení“, což Kořínek komentuje: „Zde vedle v malé komoře rád bývám, tam je přemnoho starých listin a z těch vypisoval jsem pro spis ‚Staré Paměti Kutnohorské‘, co vytištěny roku 1675“, na což reaguje jeden ze synovců: „„Aha, to je ta pěkná kniha od vás, pane strýčku, co tam je tištěno [...]““ a ocituje básně ze závěru šestnáctého handštátu (1896: 78). Za to se chlapcům dostane odměny, že je strýček Kořínek pozve do pregovny a provede je jí. Zde si prohlížejí ražbu mincí, již jim také raziči zasvěceně komentují. Když odcházejí z Vlašského dvora, pobídne Kořínek chlapce k pohledu na svatobarborský chrám a s nostalgií komentuje: „Kdo asi dostaví tuto svatyni? Zašla stará Horská sláva, nedokončen velechrám tento, havíří nebožátka schudli a mince zde na Vlašském dvoře zaniká. Bůh dej nový rozkvět starým horám!“ hovořil staroušek. V zamyšlení opustili památnou mincovnu Horskou“ (1896: 80–81).

Čermákova znalost Kořínkových *Pamětí* je nepochybná, četné textové detaily ukazují, že se Čermák opírá o šestnáctý handštát: např. pasáž o ražbě pražských grošů za Václava II. je popisována právě zde. (Jinak lze však znalost reálií výroby mincí v roce 1679 hledat v Čermákových odborných numismatických spisech, zvl. Čermák – Skrbek, 1891–1903.)

Bez zajímavosti není organické zapojení Kořínkovy básně do textu povídky a vypořádání se s nutným výkladem hornického výraziva – zatímco jeden ze synovců recituje, strýček Kořínek vysvětluje, např.:

„[...] Barchaníci a kysíři cány lijí,“ povídal Jindřich.

„Cány jsou pruty ze stříbra a mědi slité,“ kýval strýček. (1896: 78)

Na rozdíl od Vocela však Čermák necituje Kořínka věrně. Že však znal *Paměti* celé, může ukazovat celkové nostalgické vyznění povídky, s aluzí ústředního Kořínkova „svatého“ motivu – chrámu sv. Barbory – a povzdechem nad zašlou slávou horního města.

Věnujme nyní letmý pohled Čermákově práci s historickými reáliemi, resp. poměru historické reality a fikce v jeho textu. Za fikci musíme (pochopitelně) označit existenci Kořínkových synovců – o Kořínkově rodině dosud nejsou objeveny hodnověrné informace, znám je jen rok a místo jeho narození, také pobyt v Hoře roku 1679 je pochybný; v letech 1677–1679 působil na gymnáziu v Českém Krumlově a teprve roku následujícího, který se zároveň stal jeho rokem úmrtím, byl přeložen blíže Kutné Hory – do Prahy. Kromě „pochybení“ faktografických narážíme na důležitý rozpor Kořínka-tvůrce *Pamětí* a Kořínka-literární postavy v postoji ke kutnohorskému dekretu – zatímco Kořínek barokní o této důležité události zarytě mlčí, Kořínek Čermákov nejen že ji synovcům nezapře, ale dokonce vysvětlí její podstatu a důsledek: „Zde král Václav IV. udělil Čechům na universitě r. 1409 velikou svobodu, tak zván dekret Kutnohorský, a studující Němci rozzlobivše se vyšli z Prahy a založili si vysoké učení v Lipsku“ (1896: 77).

Jako tečku za příspěvkem si dovolme ocitovat zčásti nepřímou, zato výmluvnou charakteristiku Čermákovy spisovatelské práce, jak ji vyslovili ve svých *Přehledných dějinách literatury české* Jan Václav a Arne Novákovi. Čermákovu hodnocení se objevuje ve vztahu k charakteristice práce Václava Beneše Třebízského:

Tím [líčením podružných malicherností, lokálních zájmů, dějových násilností rušících namnoze ve vypravování rozlehlém, banálním neb titěrném] trpí knihy Matouše Václavka [...] a Klimenta Čermáka (1852–1920), jenž pěkným způsobem seznamoval mládež s českým starožitnictvím. Jak dlužno mládeži vypravovati pověsti, ukázal Alois Jirásek [...]. (Novák – Novák, 1913: 784)

Tato všechna fakta však nevyvracejí skutečnost, že ještě na samém sklonku 19. století byl Kořínek čten, a to, zdá se, mnohem hlouběji než jen jako barokní kuriozita zachycující hornický slang či slavičí zpěv. Navíc se odvažujeme tvrdit, že přinejmenším zmíněnými autory byl jeho literární odkaz přijímán pozitivně.

LITERATURA

- ARBES, J. 1952. *O Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich.
- BOROVSKÝ, T. 2001. Kutná Hora jezuitů Kořínka. *Lidové noviny*. 28-07-2001, roč. 14, č. 174, s. 23.
- ČERMÁK, K. – SKRBEK, B. 1891–1913. *Mince království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526: od nastoupení Ferdinanda I. až do úmrtí Leopolda I. (1526–1705)*. Pardubice: F. Hoblík.
- ČERMÁK, K. 1892. *O starých kronikách a krojích českých*. Praha: Alois Hynek.
- ČERMÁK, K. 1896. *Z pouti po vlasti: dárek mladým přátelům starožitností*. Praha: Alois Hynek.
- ČERMÁK, K. 1912. Z mých vzpomínek a styků. *Pravěk: ústřední list pro praehistorii a anthropologii zemí Českých*. Roč. 5–6, s. 108–113.
- Dějiny české literatury*. 1961. Díl III., Literatura druhé poloviny devatenáctého století. Praha: ČSAV.
- DOBROVSKÝ, J. 1792. *Geschichte der Böhmischen Sprache und Litteratur*. Praha: Johann Gottfried Calve.
- HAMAN, A. 1968. *Neruda prozaik*. Praha: Odeon.
- JAKUBEC, J. et al. 1907. *Literatura česká devatenáctého století: od Josefinského obrození až po českou modernu*. Díl III., část 2., Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi. Praha: Jan Laichter.
- JAKUBEC, J. 1933. *Dějiny literatury české*. Díl II., Od osvícenství po Družinu máje. Praha: Jan Laichter.
- JIREČEK, J. 1875. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihopisného*. Praha: B. Tempský.

- JIREČEK, J. 1881. *Anthologie z literatury české*. Svazek II., Doba střední. Praha: F. Tempský.
- JUNGMANN, J. 1849. *Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*. Praha: České museum.
- JUNGMANN, J. 1990. *Slovník česko-německý*. Praha: Academia.
- KOŘÍNEK, J. 1675. *Staré Paměti Kuttno=Horské: Pod Figurau Dwacýti Drahých Rudných Kamenů (gimž Hornjicy Handsstány řjkagj) wyobrazené a wypodobněné*. Staré Město pražské: Jiří Černoch. Knihopis 4344.
- KOŘÍNEK, J. 1831. *Jana Kořínka, velebného kněze z Tovaryšstva Ježíšova, l. P. 1675 v Praze na světlo vyslé Staré paměti kuttnohorské*. Praha: J. F. Devoty.
- KOŘÍNEK, J. 1997. *Staré paměti kutnohorské*. Bartoš, M. (ed.). Kutná Hora: Kuttna.
- KOŘÍNEK, J. 2000. *Staré paměti kutnohorské*. Stich, A. a Lunga, R. (edd.). Praha: NLN.
- KOVÁŘÍK, V. 1959. *Mládí Jana Nerudy*. Praha: SNDK, 1959.
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2000. Díl 1., A–G. Praha: Academia.
- NERUDA, J. 1877. *Figurky Lumír*. Roč. 5, č. 22, s. 337–340.
- NERUDA, J. 2012. *Arabesky / Povídky malostranské*. Brno: Host.
- NERUDA, J. 1954. *Dopisy 2*. Praha: SNKLHU.
- NERUDA, J. 1963. *Dopisy 1*. Praha: SNKLU.
- NERUDA, J. 1965. *Dopisy 3*. Praha: SNKLU.
- NOVÁK, J. V. – NOVÁK, A. 1913. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc: R. Promberger.
- PELCL, F. M. 1796. *Nová kronika česká. Díl III*. Praha.
- POLÁK, K. 1947. *Nerudovy Povídky malostranské*. Praha: J. R. Vilímek.
- SKLENÁŘ, K. 2005. *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*. Praha: Libri.
- STICH, A. 1997. Česko-slovenské „slavičkovské sonáty“? (Jan Kořínek a Jakob Petelin – Gallus – Handl). *Souvislosti*. Roč. 25, č. 1, s. 87–96.
- STICH, A. – LUNGA, R. (edd.). 2000. Komentář. In Kořínek, J. *Staré paměti kutnohorské*. Praha: NLN.
- ŠALDA, F. X. 1933–1934. *Šaldův zápisník 6*. Praha: Otto Girgal. Neruda poněkud nekonvenční, s. 320–345.
- ŠEMBERA, A. V. 1869. *Dějiny řeči a literatury české*. Vídeň: vl. nákl.
- ŠIMEK, Š. 2011. Četl Jan Neruda Staré paměti kutnohorské Jana Kořínka? In Mitter, P. – Menšíková, Z. (edd.). *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a v literatuře: sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 1.–3. září 2010*. Díl 2., část literárněvědná. Ústí nad Labem: UJEP, s. 188–192.
- VOCEL, J. E. 1839. *Přemyslovci*. Praha: Jan Hostivít Pospíšil.
- VOCEL, J. E. 1863. *Přemyslovci*. 2., přeprac. vyd. Praha: Jaroslav Pospíšil.